

До спеціалізованої вченої ради
Д 11.737.01 Донецького державного
університету внутрішніх справ
25015, м. Кропивницький, вул. Велика
Перспективна, 1

Відгук

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Колба Олександра Григоровича на дисертацію Пономарьової Тетяни Ігорівни за темою «Теоретичні та практичні засади становлення і розвитку ювенальної віктичології в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Дисертація Т. І. Пономарьової є рукописом, який складається з анотації (сторінки 2-11 цієї роботи); списку опублікованих праць за темою дисертації (сторінки 11-16); анотації та списку опублікованих праць за темою дисертації англійською мовою (сторінки 17-32); змісту (сторінки 33-35); переліку умовних позначень (сторінка 36); вступу (сторінки 37-54); п'яти розділів, що містять 14 підрозділів; висновків до кожного із розділів (відповідно: сторінки 148-152; 215-219; 283-284; 356-360; 413-415); висновків (сторінки 415-424); списку використаних джерел (сторінки 424-468) та додатків (сторінки 469-505).

При цьому загальний обсяг дисертації становить 505 сторінок, із них основний текст займає 392 сторінки.

У **вступі** дисертації (сторінки 37-54) авторкою наведені аргументи щодо актуальності теми дослідження (сторінки 37-39), зазначено про її зв'язок з науковими програмами, планами, темами (сторінки 39-40); визначено мету і завдання дослідження (сторінки 40-41); а також об'єкт і предмет (сторінки 41-42) та методи дослідження (сторінки 42-43).

Крім цього, на сторінці 43 цієї роботи надана інформація про емпіричну базу дослідження; на сторінках 44-51 – про наукову новизну отриманих результатів; на сторінках 51-53 – про практичне значення отриманих результатів; на сторінці 53 – про особистий внесок здобувачки; на сторінці 53 – про апробацію матеріалів дисертації та на сторінках 53-54 - відомості про опубліковані праці за темою дисертації, тобто автор у цілому дотримався тих формальних вимог, що пред'являються Міністерством освіти і науки (далі - МОН) України до зазначеного структурного елементу (зокрема, вступу) будь-якої дисертації.

Використавши у вступі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження (сторінки 42-43), Т. І. Пономарьова довела актуальність, теоретичне і практичне значення своєї роботи (сторінки 37-54 дисертації).

З формальної точки зору можна констатувати, що авторка даної роботи правильно обрала відповідно до цього мету дослідження, а також визначила її завдання (сторінки 40-41 дисертації).

Беззаперечними можна вважати й визначені здобувачкою об'єкт і предмет даного наукового дослідження (сторінки 41-42).

Виходячи з отриманих результатів цієї наукової розробки, а також висновків по зазначеній дисертації, достатніми слід визнати й застосовані у ході її розробки методи дослідження (сторінки 42-43).

У такому ж контексті варто оцінити й зібрані Т. І. Пономарьовою та використані у змісті дисертації й емпіричні матеріали дослідження (сторінки 43, 469-505).

Важливою також є інформація про апробацію матеріалів даної дисертації (сторінка 53).

Як показало вивчення змісту цієї наукової розробки, у цілому відповідає вимогам й визначена Т. І. Пономарьовою структура, обсяг та технічне оформлення даної дисертації.

Оцінка обґрутованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни.

Достовірність та наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, що сформульована у науковій роботі Т. І. Пономарьової не викликають сумніву.

Зазначена оцінка ґрунтується на результатах опрацьованих здобувачкою та використаних у тексті дисертації наукових, навчальних і нормативно-правових джерел (всього 408 найменувань) (сторінки 424-468), а також виведених здобувачкою на цій основі елементів наукової новизни (всього 21 положення) (сторінки 44-51), кожен із яких відображене в певній рубриці, а саме: вперше - 11 науково обґрунтованих результатів свого дослідження; уdosконалено – 6 положень та дістали подальшого розвитку – 4 положення.

Зокрема, *вперше* дисертанткою з'ясовано змістовні складові ювенальної віктичології, якими є: 1) феномени ювенальної віктичності та віктичізації: віктичогенний детермінаційний комплекс, понятійно-категоріальний апарат, видова диференціація; 2) особа неповнолітньої жертви: структура, класифікація та типологія; 3) механізм інтеракції між неповнолітньою реальною/потенційною жертвою та кримінальним правопорушником; 4) емпіричний та фактологічний аналіз кримінологічної та віктичологічної ситуації, прогнозування кримінально протиправної діяльності з урахуванням особливостей групової та масової віктичності відповідно до певної місцевості; 5) стратегічне планування запобіжних віктичного-кримінологічних заходів та засобів взаємодії з потенційними/реальними неповнолітніми жертвами кримінальних правопорушень (сторінка 43).

Крім цього, здобувачкою уdosконалено диференціацію рівнів методології ювенальної віктичології на такі: 1) структурно-функціональний – найвищий рівень, який полягає в теоретичному (філософсько-світоглядному) сприйнятті причин та умов підліткової віктичності; 2) загальнонауковий та конкретно-науковий – другий рівень, який передбачає застосування алгоритмічного комплексу елементарно-базового інструментарію, необхідного для будування моделі ювенальної віктичності; 3) емпірико-технічний – третій рівень,

необхідний для перевірки на практиці знань, отриманих на інших рівнях з метою розробки тактики протидії віктомізації неповнолітніх (сторінка 48).

Дістали подальшого розвитку авторські положення щодо концепції сучасної ювенальної політики, під якою необхідно розуміти діяльність держави, в особі спеціально уповноважених органів з протидії та запобігання кримінально-протиправній діяльності, яка здійснюється за участі неповнолітніх осіб із застосуванням правових та оперативно-розшукових заходів, кримінологічних, віктомологічних засобів, а також засобів кримінально-правової репресії (сторінка 51 дисертації).

Повнота викладу в опублікованих працях положень, висновків і рекомендацій.

Проведений аналіз опублікованих наукових розробок Т. І. Пономарьової показав, що основні теоретичні положення, висновки і рекомендації відображені нею в 40 наукових публікаціях, серед яких 4 монографії, з яких: 1 – одноосібна та 3 – у співавторстві, 21 стаття в наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 4 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричній базі Web of Science Core Collection, 11 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних заходах.

Виходячи з цього, варто визнати, що кількість праць та інших результатів цієї наукової розробки, є достатніми для узагальнення та наукового обґрунтування вироблених її авторкою положень, висновків, рекомендацій і пропозицій по суті досліджуваної проблематики. При цьому необхідно також зазначити, що всі вказані вище наукові здобутки Т. І. Пономарьової (40 наукових праць) і за формою, і за змістом та об'ємом відповідають вимогам МОН України, що пред'являються до кожного окремо взятого виду наукових розробок, та у повній мірі кореспонduються і відображають змістовні положення її дисертації.

Крім цього, вивчення як змісту дисертації, так і опублікованих праць дає підстави стверджувати, що зазначене наукове дослідження Т. І. Пономарьової проведено самостійно, а апробації матеріалів її дисертації (сторінка 53)

здійснені згідно рекомендацій МОН України на 11-ти науково-практичних заходах, що можна вважати достатнім з огляду оцінки репрезентативності отриманих здобувачем результатів даного дослідження.

Про наукову новизну та практичну цінність цієї дисертації свідчать також інші її положення, висновки та пропозиції, що відображені у відповідних її розділах і підрозділах.

Зокрема, у розділі 1 «Теоретико-правові засади дослідження ювенальної віктимології», який складається з 4-х підрозділів (сторінки 53-146), до положень, що мають доктринальне та прикладне значення, можна віднести наступні:

1. У підрозділі 1.1. «Методологія ювенальної віктимології» (сторінки 53-78 дисертації):

- авторка обґрунтовано вивела три категорії проблемних питань методології дослідження ювенальної віктимності (сторінки 56-57);

- дисерантка зробила висновок про наявність максимально тісного взаємозв'язку методології ювенальної віктимології з аналогічною кримінально-правовою. Такий стан справ пов'язаний із популяризацією еклектичного підходу до розуміння девіації та віктимності в їх філософському та соціологічному вимірі. Звичайно, це призвело до поступового руйнування постмодерністського нормативізму (сторінка 57);

- позиція здобувачки, відповідно до якої методологія дослідження ювенальної віктимності має включати в себе три рівні: 1) структурно-функціональний – найвищий рівень методології дослідження, який полягає в теоретичному (філософсько-світоглядному) сприйнятті причин та умов підліткової віктимності; 2) загальнонауковий та конкретно-науковий – другий рівень, який полягає в застосуванні алгоритмічного комплексу елементарно-базового інструментарію, необхідного для будування моделі ювенальної віктимності; 3) емпірико-технічний – третій рівень, необхідний для перевірки знань, отриманих на інших рівнях, на практиці з метою будування тактики протидії ювенальній віктимності (сторінка 60);

- висновок авторки про те, що застосування інструментарію генетичної персоналістики, зокрема генетико-моделюючого методу, дозволяє поділити дослідження феномена ювенальної віктичності на такі складники, як: 1) пренатальний онтогенетичний механізм розвитку дитини (вивчення особливостей перебігу вагітності матері в частині наявності/відсутності будь-яких відхилень та ускладнень, які могли б вплинути на нормальній фізичний та психічний розвиток плода); 2) встановлення антропологічних особливостей підлітка (в симбіозі з антропологічним методом); 3) ретроспектива розвитку підлітка до першого віктичного епізоду (захворювання, міжособистісні внутрішні (родинні) та зовнішні (оточення) зв'язки, інтелектуальні особливості тощо); 4) вивчення внутрішнього механізму реагування на перший та наступні (якщо такі є) епізоди кримінально протиправної поведінки стосовно себе; кореляція соціально-психологічного «діалогу» з кримінальним правопорушником (сторінка 74).

2. У свою чергу, у *підрозділі 1.2. «Ретроспективний аналіз генезису нормативно-правового захисту неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень в Україні.»* (сторінки 78-103 дисертації) до найбільш цінних у теоретичному та практичних аспектах слід віднести такі результати цієї роботи:

- виведені здобувачкою критерії періодизації виникнення, становлення та еволюції ювенальної віктичності мають бути диференційовані на елементарний, базовий та факультативний. При цьому, елементарним базовим критерієм є ставлення законодавця до дитини (її права на кримінально-правовий захист); базовий критерій – ставлення держави та суспільства до кримінального законодавства, відповідальності та суспільно небезпечного діяння; факультативний – еволюція вітчизняної кримінально-правової політики, розвиток кримінального законодавства, кримінологічної доктрини та виділення віктичології в самостійну кримінально-правову науку (сторінки 78-82);

- позиція авторки про те, що чинний Кримінальний кодекс України значно ширше охороняє права та інтереси молодого покоління, ніж КК 1960 року. Водночас у новому КК України, як і в попередньому КК 1960 р., також

залишилися невирішеними важливі питання захисту прав неповнолітніх. (сторінка 101);

- узагальнений висновок дисертантки про те, що критерій періодизації виникнення, становлення та еволюції ювенальної віктичності є достатньо складними, оскільки майже не корелуються з іншими кримінально-правовими науками. Це можна пояснити тим, що, по-перше, спочатку наука про жертву кримінального правопорушення входила в систему кримінологічного знання (що частково актуально і сьогодні); по-друге, законодавець достатньо тривалий час робив акцент на кримінальному правопорушнику, оскільки життя та блага людини були визнані найвищою цінністю майже наприкінці ХХ століття.(сторінка 102);

3. Натомість, у підрозділі 1.3. «Теоретико-прикладні підходи до формування знань про ювенальну віктичність» (сторінки 103-129 дисертації) у цьому контексті до таких важливих положень даного дослідження можна віднести ті із них, що, зокрема, стосуються позиції дисертантки відносно:

- здійсненою нею класифікації предмета ювенальної віктичності (сторінка 104);

- того факту, що в країнах пострадянського простору віктичологічні вчення почали набирати обертів значно пізніше, ніж у всьому світі. Це, на наш погляд, можна пояснити різним баченням практиків та теоретиків глобальних проблем, які мають бути вирішенні (сторінка 115);

- необхідності розмежування предметної спрямованості кримінології та віктичології з метою уникнення підміни понять, враховуючи, що предметом кримінології є злочинність, а предметом віктичології – активність жертв соціально небезпечних проявів, відносно самостійна і дистанційована від інших видів соціальних девіацій (сторінка 119);

- сформульованого нею поняття інформаційної віктичності, під яким вона пропонує розуміти сукупність психологічних поведінкових особливостей особи, які роблять її інформаційно сприйнятливою, що зумовлює високу ймовірністьстати жертвою кримінально противравної діяльності (сторінка 123).

4. У підрозділі 1.4. «Поняття, функції та змістовні складові сучасної ювенальної віктичології» (сторінки 129–146) до найбільш цінних у теоретичному та практичних аспектах можна віднести наступні положення:

- здійснений авторкою поділ нестандартних та потенційно небезпечних ситуацій на декілька груп: 1) стихійні лиха (землетруси, повені, торнадо тощо); 2) надзвичайні ситуації (епідемії, війни, революції тощо); 3) екстренні випадки (пожежі, вибухи газу тощо); 4) небезпечні життєві ситуації (кримінальні правопорушення, казуси тощо) (сторінка 130);

- виведене здобувачкою поняття «криміногенна віктичність», під яким вона пропонує розуміти прямий вербалний або поведінковий контакт з кримінальним правопорушником, підтриманий агресивно активними або пасивними діями, що провокують вчинення суспільно небезпечних дій учинків.(сторінка 135);

- висновок дисерантки про те, що надзвичайно важливою складовою поняття ювенальної віктичності є комплекс науково-кримінологічних, віктичологічних знань про те, що іменується «груповою віктичністю»(сторінка 136);

- виокремлене здобувачкою поняття мікросоціальної віктичності як кримінально небезпечну поведінку осіб, котрі знаходяться в межах обмеженої соціальної взаємодії та необхідну складову у цілому процесу віктичізації (сторінки 137-138);

- сформульовані авторкою поняття «ювенальна віктична поведінка», «ювенальна віктичізація», а також «ювенальна віктичологія» (сторінки 142, 148).

До таких, що витікають із змісту підрозділів та відображають їх сутність, слід визнати в цілому й висновки до розділу 1 (сторінки 148-152 дисертації).

У розділі 2 «Кримінологічна характеристика неповнолітньої жертви кримінального правопорушення та детермінація ювенальної віктичної поведінки», який складається з 3-х підрозділів (сторінки 152-212), до найбільш

цінних у теоретичному та практичних аспектах можна віднести наступні положення дисертації Т. І. Пономарьової:

1. У підрозділі 2.1. «Неповнолітній як об'єкт вікtimологічного запобігання» (сторінки 152-176):

- виведені здобувачкою специфічні риси неповнолітнього як об'єкта віктимузації, до яких вона віднесла такі із них, як: 1) депривація самосвідомості – обмежена або відсутня можливість повною мірою сприймати себе як особистість, наділену індивідуальними рисами, прагнення до ототожнення та порівняння себе з іншими, частково відсутність можливостей повноцінної конкурентоспроможності; 2) відкладена сепарація – прагнення усвідомлення себе частиною суспільства без виділення кола обов'язків, прав та особистих меж; 3) склонність до фрустрації – сприйняття себе як особи, неспроможної задовільнити свої банальні потреби, постійне незадоволення своїм життям; 4) часткова ірраціональність мислення – викривлене сприйняття реальності через відсутність необхідного життєвого досвіду; 5) несформований комплекс моральних цінностей – відсутність навичок «здравої» поведінки та реагування на окремі соціально загострені ситуації; 6) лабільна емоційна сфера – відсутність навичок своєчасної оцінки ситуації; «відкладене» світосприйняття. (сторінки 157-158);

- висновок авторки про те, що ; неточність у визначенні причин втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність сприяють й поширенню злочинності серед вказаної категорії осіб. Зокрема, найчастіше в документах реагування суддями і слідчими лише констатується факт вчинення певного злочину, а причини й умови його вчинення зазвичай не розкриваються. (сторінка 164);

- вдало використаний здобувачкою у тексті її дисертації зібраний нею емпіричний матеріал (сторінки 170-171, 173);

- позиція дисерантки відносно того, що більшість проблем нормативно-правового та кримінологічного забезпечення запобігання таким випадкам пов'язані із відсутністю в теоретиків та практиків необхідних знань з особливостей застосування норм міжнародного гуманітарного права, а також

неналежного понятійно-категоріального забезпечення кримінального законодавства (сторінка 173);

- встановлені авторкою специфічні риси військового статевого насильства, які мають бути враховані під час організації та реалізації заходів запобігання таким кримінальним правопорушенням (сторінка 174);

- виведені здобувачкою специфічні риси неповнолітнього як об'єкта вікtimізації, до яких вона віднесла такі із них, як: 1) депривація самосвідомості – обмежена або відсутня можливість повною мірою сприймати себе як особистість, наділену індивідуальними рисами, прагнення до ототожнення та порівняння себе з іншими, частково відсутність можливостей повноцінної конкурентоспроможності; 2) відкладена сепарація – прагнення усвідомлення себе частиною суспільства без виділення кола обов'язків, прав та особистих меж; 3) склонність до фрустрації – сприйняття себе як особи, неспроможної задовільнити свої банальні потреби, постійне незадоволення своїм життям; 4) часткова ірраціональність мислення – викривлене сприйняття реальності через відсутність необхідного життєвого досвіду; 5) несформований комплекс моральних цінностей – відсутність навичок «здравої» поведінки та реагування на окремі соціально загострені ситуації; 6) лабільна емоційна сфера – відсутність навичок своєчасної оцінки ситуації; «відкладене» світосприйняття. (сторінка 175)

2. У підрозділі 2.2. «Структура особи та типологія неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень» (сторінки 176-193):

- висновок авторки про те, що вікtimна поведінка завжди починається з компіляції внутрішніх та зовнішніх чинників, котрі негативно впливають на свідомість людини. При цьому, вікtimна поведінка інколи трансформується у кримінально протиправну, що зумовлено тим, що вони обидві мають спільне ядро, яким є девіантність (сторінка 176);

- сформульоване здобувачкою поняття «структура особистості неповнолітньої жертви кримінального правопорушення», а також здійснений нею аналіз його системоутворюючих ознак (сторінки 181-182);

- виведене дисеранткою поняття «особа жертви кримінального правопорушення», під яким вона пропонує розуміти сукупність суб'єктивних соціально та юридично значущих особливостей, котрі в поєднанні з іншими об'єктивними умовами та обставинами сприяють та/або зумовлюють склонність людини стати жертвою суспільно небезпечного діяння, тим самим вікtimізуючи її (сторінка 187, 194-195);

- узагальнений висновок авторки щодо типів неповнолітніх жертв кримінального правопорушення (сторінки 190-193, 195-196).

3. У підрозділі 2.3. «Характеристика детермінант вікtimної поведінки неповнолітніх осіб» (сторінки 196-212):

- виведені авторкою елементи детермінаційного комплексу вікtimної поведінки неповнолітніх осіб (сторінка 206, 215);

- сформульоване здобувачкою поняття «девіантна поведінка», під яким вона пропонує розуміти будь-яку поведінку, яка відхиляється від норми, набуваючи рис, що можуть зробити з людини деструкта, котрий, інтегруючись у суспільні відносини, буде їх руйнувати шляхом або сприяння суспільно небезпечному впливу, або реалізуючи його (сторінка 214).

До таких, що витікають із змісту підрозділів та відображають їх сутність, слід визнати в цілому й висновки до розділу 2 (сторінки 215-219 дисертації).

У розділі 3 «Механізм вікtimної поведінки неповнолітніх осіб та його елементи», який складається з 2-х підрозділів (сторінки 219-282), до найбільш цінних у теоретичному та практичних аспектах можна віднести наступні положення дисертації Т. І. Пономарової, що відображені, зокрема :

1. У підрозділі 3.1 «Роль специфічного психоемоційного стану неповнолітнього в механізмі вікtimізації» (сторінки 219-254):

- виведений здобувачкою зміст та елементи специфічного психоемоційного стану, який спрошує та/або зумовлює запуск та функціонування механізму вікtimізації неповнолітньої особи (сторінка 223);

- професійно грамотно використаний у тексті дисертації зібраний авторкою емпіричний матеріал (сторінки 229-230);

- сформульоване дисертанткою поняття «вікtimної компульсії», під яким вона пропонує розуміти комплекс нав'язливих, нездоланих дій, які особа вчиняє з метою уникнення ситуацій з високим індексом суспільної небезпечності, усвідомлюючи при цьому їх ірраціональність та необґрунтованість (сторінка 241);
- здійснена здобувачкою класифікація основних детермінантів вікtimної поведінки неповнолітніх жертв насильницького інцесту (сторінка 250);
- виведені авторкою основні етапи вікtimізації особи у виховних колоніях (сторінка 252);
- сформульовані дисертанткою критерії відмежування вікtimної поведінки особи, котра має кримінальний досвід, та підлітків, які відносяться до категорії правослухняних громадян (сторінка 253-254).

2. У підрозділі 3.2 «Інтеракція кримінального правопорушника та неповнолітнього потерпілого в механізмі кримінально протиправної поведінки та її вплив на мотивацію кримінального правопорушення» (сторінки 259-282):

- сформульоване авторкою поняття «механізм кримінально протиправної поведінки» та здійснена нею його диференціація (сторінка 260);
- висновок здобувачки про те, що для реалізації протиправного умислу на вчинення насильницького інцесту щодо неповнолітнього необхідними є такі фактори: 1) особа, яка страждає на певні сексуальні відхилення (перверсії), а також не має остаточно сформованої системи цінностей та не наділена моральними якостями, здатними попередити девіантну поведінку; 2) неповнолітній, котрий через свої фізіологічні, психологічні або поведінкові особливості відповідає потребам правопорушника; 3) обстановка, що сприяє та спрощує вчинення сексуального насильства (сторінка 275);
- виведені дисертанткою цикли мотивації в межах механізму кримінально протиправної поведінки (сторінка 279);

Такими, що у цілому витікають із змісту підрозділів та відображають у загальному сутність питань, які визначені у їх назвах, можна вважати й висновки до розділу 3 (сторінки 283-284).

У розділі 4 «Запобігання вікtimізації неповнолітніх осіб в Україні», який складається з 3-х підрозділів (сторінки 285-356), до найбільш цінних у теоретичному та практичних аспектах можна віднести наступні положення дисертації Т. І. Пономарьової, що відображені, зокрема :

1. У підрозділі 4.1 «Загальносоціальне запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх осіб» (сторінки 285-304):

- позиція дисерантки про те, що подолання бідності, як довготривалий стратегічний напрям протидії злочинності шляхом зниження кримінальної віктомології, слід віднести до пріоритетного вектору віктомологічного запобігання (сторінка 291);

- висновок авторки відносно того, що у прогресивному розумінні до загальносоціальних ювенальних заходів віктомологічного запобігання необхідно підходити як до юридичного інструментарію (як комплексу різногалузевих норм), котрий регулює відносини між державою, неповнолітнім потерпілим та кримінальним правопорушником та має матеріальне вираження в конкретних нормативно-правових актах та відповідних кримінологічних стратегіях (сторінка 291);

- виведені здобувачкою способи активізації захисних можливостей потенційних жертв злочинів (сторінка 292-294);

- вміло використаний у тексті дисертації зібраний авторкою емпіричний матеріал (сторінки 294-295, 298-299);

- сформульовані дисеранткою основні завдання загальносоціального запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх осіб (сторінки 296-297);

- запропоноване на сторінці 303 дисертації авторське поняття «віктомологічне запобігання».

2. У підрозділі 4.2 «Спеціально-віктомологічне запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх осіб» (сторінки 304-334):

- виведені дисертанткою основні заходи спеціального вікtimологічного запобігання поведінки неповнолітніх, які стали жертвами кримінально протиправних посягань (сторінки 311-312);
- запропонована здобувачкою трирівнева модель спеціально-вікtimологічного запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх осіб (сторінки 324-325);
- позиція авторки щодо особливостей ризиків вікtimізації неповнолітніх осіб в умовах сучасного воєнного стану в Україні (сторінка 326);
- розроблені дисертанткою науково обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін у чинний КК України з питань, що стосуються предмету її дисертації (сторінки 330-333);
- сформульоване здобувачкою поняття «спеціальне вікtimологічне запобігання поведінки неповнолітніх осіб», під яким вона пропонує розуміти комплекс кримінально-правових, кримінологічних, вікtimологічних та психолого-педагогічних заходів та засобів реабілітаційного та реінтеграційного характеру, спрямованих на своєчасне виявлення та виправлення вікtimної поведінки неповнолітніх осіб, котрі реалізуються суб'єктами, безпосереднім завданням яких є робота з підлітками, котрі зазнали на собі кримінально протиправний вплив (сторінка 333).

3. У підрозділі 4.3 «Індивідуально-профілактичне запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх осіб» (сторінки 334-356):

- запропоновані авторкою науково обґрунтовані заходи індивідуального запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх осіб (сторінка 339);
- позиція здобувачки відносно того, що комунікативні засоби взаємодії з підлітками мають ураховувати їх індивідуальні особливості, психологічний стан та життєві обставини, в яких вони перебувають на момент взаємодії (сторінка 348);
- сформульоване дисертанткою поняття «індивідуальне запобігання вікtimній поведінці неповнолітніх», під яким вона розуміє специфічний напрям спеціально-віktimологічного запобігання, який полягає у створенні комплексу

психолого-педагогічного та кримінолого-вікtimологічного реагування на девіантну поведінку окремих неповнолітніх осіб з наступною її корекцією. (сторінка 356);

Такими, що у цілому витікають із змісту підрозділів та відображають у загальному сутність питань, які визначені у їх назвах, можна вважати й висновки до розділу 4 (сторінки 356-360).

Як видається, з огляду оцінки структури даного дисертаційного дослідження, досить вдало здобувачка виокремила в якості окремого **розділ 5 «Міжнародний та зарубіжний досвід запобігання кримінально протиправним посяганням на дітей»**, який складається з 2-х підрозділів (сторінки 361-413), більшість положень якого використана нею при розробці науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму вікtimологічного запобігання кримінальним правопорушенням щодо неповнолітніх осіб, зокрема, при формулюванні положень проекту Концепції запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються щодо неповнолітніх осіб в умовах дії звичайного та особливих правових режимів (додаток Б, сторінки 477-486).

Такими, що у цілому витікають із змісту підрозділів та відображають у загальному сутність питань, які визначені у їх назвах, можна вважати й висновки до розділу 5 (сторінки 413-415).

У цілому такими, що відповідають вимогам МОН України, можна визнати **й висновки** по цій науковій розробці (сторінки 415-424).

Відповідно до формальних вимог МОН України, оформлено здобувачкою **список використаних у цій дисертації джерел** (всього 408 найменувань (сторінки 424-468)).

У даній дисертації є, крім цього, відповідні **додатки** (сторінки 469-505).

Разом з тим, варто зазначити, що у дисертації Т. І. Пономарьової є ряд **дискусійних та спірних положень, рекомендацій і висновків**, які виявлені у ході вивчення цієї роботи та мають стати одним із елементів предмету її захисту і

зобов'язують здобувачку навести додаткові аргументи з приводу своєї позиції по суті проблематики, а саме:

1. Отримавши в цілому досить вагомі результати проведеного нею дослідження, авторка, на жаль, так і не сформулювала в жодному з підрозділів дисертації поняття «Теоретичні та практичні засади становлення і розвитку ювенальної віктичології в Україні», яке складає зміст предмета її роботи та є важливим з огляду розуміння її мети і завдань.

2. Вміло здійснюючи, у цілому, у всіх підрозділах дисертації узагальнення у виді висновків, рекомендацій, пропозицій тощо, здобувачка не змогла це зробити при формулюванні елементів наукової новизни (сторінки 44-51), а саме: визначивши 14 завдань свого дослідження та 14 відповідних підрозділів у роботі, вона чомусь вивела аж 21 такий елемент.

У той самий час, якби авторка систематизувала б отримані результати дослідження та визначила типологічні тотожності з цього приводу, то кількість елементів наукової новизни точно співпадала б з кількістю завдань даної дисертації.

Показовим у цьому контексті можна зазначити і такий недолік, що пов'язаний з формулюванням висновків по підрозділах дисертації, у яких здійснено не узагальнення отриманих результатів, а їх повтор, що відображені в змісті того чи іншого підрозділу.

3. Більш презентабельно та показово, з огляду оцінки у цілому цієї дисертації, слід було сформулювати й висновки до її розділів (сторінки 148-152; 215-219; 283-284; 356-360; 413-415), використавши при цьому такі слова, як: встановлено, доведено, визначено, сформульовано тощо.

Такий підхід, зокрема, здобувачка застосувала при виведенні загальних висновків у роботі (сторінки 485-498), від чого презентабельність цієї роботи тільки виграла.

4. Хоча підрозділ 2.3 має назву «Характеристика детермінант віктичної поведінки неповнолітніх осіб» (сторінки 196-212), дисертантка чомусь звела

його до характеристики чинників даного суспільно-небезпечного явища, не пояснивши при цьому сутності ні першої, ні другої кримінологічних категорій.

Важливо у цьому контексті було б чітко виокремити та охарактеризувати структурні елементи детермінаційного комплексу, а саме — причин, умов та корелянт, позаяк це має пряме відношення до змісту віктомологічного запобігання та удосконалення правового механізму з означених питань.

5. У підрозділі 1.4. «Поняття, функції та змістовні складові сучасної ювенальної віктомології» (сторінки 129-146) дисертантці варто було б не тільки чітко визначити функції, але й охарактеризувати особливості реалізації заходів віктомологічного запобігання у зв'язку з цим.

Такий підхід дав би можливість здобувачці більш системно презентувати отримані результати дослідження, які вона оформила у виді пропозицій до удосконалення чинного КК України та проекті Концепції запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються щодо неповнолітніх осіб в умовах дії звичайного та особливих правових режимів (додаток Б, сторінки 477-486).

Проте, не дивлячись на вказані вище зауваження, слід констатувати, що вони носять теоретико-пізнавальний та рекомендаційний характер **і суттєвого впливу на отримані в ході даного дослідження результати не мають**, як, власне, і в цілому **не впливають** на високий рівень проведеного здобувачкою наукового пошуку.

Висновок: дисертація Пономарьової Тетяни Ігорівни «Теоретичні та практичні засади становлення і розвитку ювенальної віктомології в Україні», що подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, є:

1. Завершеним особистим рукописом, у якому вирішена наукова проблема, що склала зміст предмета даного дослідження.
2. Такою, що відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право 081 - «Право», а також вимогам

пунктів 9, 10, 12-14) «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її авторка – Пономарьова Тетяна Ігорівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за обраною спеціальністю.

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінальної юстиції

Державного податкового університета
доктор юридичних наук, професор

заслужений юрист України

Олександр КОЛБ

)

Донецький державний університет
внутрішніх справ
Вх. № 1101/003
« 26 » 08 2023 р.